

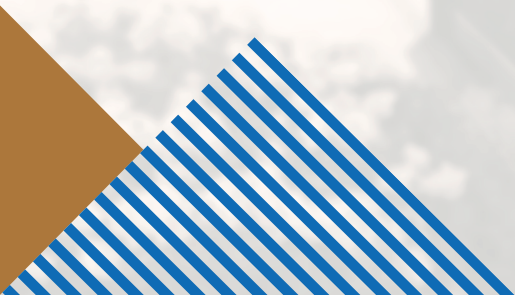
**PLAC ŚW. DUCHA
I DZWON NA WIEŻY RATUSZOWEJ**
od-nowa w duchu solidarności

Szanowni Państwo,

12 września 1978 roku Kraków został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, a 8 września miasta historyczne na całym świecie świętują Dzień Solidarności, organizując wystawy, konferencje, koncerty promujące ideę światowego dziedzictwa i angażujące lokalne społeczności w projekty służące ochronie historycznych skarbów. Wrzesień jest zatem czasem, gdy w sposób szczególny poświęcamy uwagę naszemu dziedzictwu. Zakończenie rewitalizacji placu św. Ducha i oddanie go krakowianom, w kształcie nowym, bogatym w odwołania do jego funkcji i historii właśnie we wrześniu jest symboliczne: podkreśla znaczenie ciągłości, kontynuacji dla rozwoju Krakowa. Miejsce to pięknie łączy tradycje szpitalnictwa, opieki nad ubogimi i chorymi już w XIII wieku z innymi funkcjami miasta, m.in. reprezentowanymi przez Teatr im. Juliusza Słowackiego, którego gmach jest jedną z najbardziej charakterystycznych budowli w Krakowie, a widok na jego bryłę z perspektywy przyległego placu jest niepowtarzalny.

Niech to miejsce cieszy, niech będzie przestrzenią odpoczynku, spotkań z książkami i ze sztuką, źródłem przeżyć artystycznych i refleksji. A dąb tu posadzony niech nam przypomina, że bogate dziedzictwo kulturowe naszego miasta – zarówno to materialne, jak i niematerialne, które reprezentuje wracający po dekadach milczenia dźwięk dzwonu z Wieży Ratuszowej – jest bezcenne, warte codziennej uwagi i troski.

Jacek Majchrowski
Prezydent Krakowa

OWHC

Organizacja Miast Światowego Dziedzictwa (OWHC) – założona 8 września 1993 roku w Fezie (Maroko), skupia blisko 300 miast, w których znajdują się obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W miastach tych mieszka ponad 164 milionów ludzi. W organizacji miasta są reprezentowane przez swoich prezydentów, przy aktywnym udziale specjalistów ds. zarządzania dziedzictwem.

Cele OWHC:

- ◆ *wspieranie realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa,*
- ◆ *zachęcanie do współpracy i wymiany informacji oraz inicjowanie ekspertyz dotyczących ochrony i zarządzania miejskim dziedzictwem,*
- ◆ *rozwijanie poczucia solidarności wśród miast członkowskich.*

Jednym z projektów OWHC jest Dzień Solidarności Miast Światowego Dziedzictwa obchodzony co roku 8 września – w rocznicę powołania organizacji.

5 czerwca 2019 roku Prezydent Krakowa Jacek Majchrowski został wybrany Prezydentem OWHC.

KRAKOWSKI KIERMASZ KSIĄŻKI

Krakowski Kiermasz Książki to plenerowy targ antykwariuszy organizowany przez Krakowskie Biuro Festiwalowe w ramach programu Kraków Miasto Literatury UNESCO w sezonie wiosenno-letnim. Klasyka literatury polskiej i światowej, edycje bibliofilskie, trudno dostępne albumy, archiwalne edycje gazet i kultowe komiksy, pocztówki i stare mapy – to tylko część oferty, jaką przygotowuje na każdą odśroń wydarzenia koalicja krakowskich kolekcjonerów białych kruków. Nadzwyczajna edycja kiermaszu, który zwyczajowo odbywa się na Placu św. Marii Magdaleny, będzie towarzyszyć otwarciu zrewitalizowanego placu św. Ducha. Jej lokalizacja nieprzypadkowo nawiązuje do tradycji pobliskiej ulicy Szpitalnej, od wieków szczególnie związanej z handlem książką.

Zlokalizowany w północno-wschodniej części Starego Miasta plac św. Ducha jest miejscem o bogatej historii, której świadectwem są zabytki pochodzące z kilku epok. Według tradycji już około 1200 roku biskup krakowski Pełka ufundował tutejszy kościół i parafię pod wezwaniem św. Krzyża. W roku 1220 biskup Iwo Odrowąż sprowadził do podkrakowskiej wsi Prądnik Zakon Ducha Świętego de Saxia. Kolejny biskup Jan Prandota przeniósł duchaków do miasta, przekazując zakonowi kościół i parafię św. Krzyża. Od tej chwili przez ponad 500 lat ta część Krakowa związana była ze szpitalnictwem, które jednak dalekie było od współczesnych wyobrażeń. Szpitale były raczej przytuliskami dla potrzebujących, gdzie zapewniano dach nad głową i pożywienie, rzadziej miejscem wykonywania zabiegów medycznych.

W wiekach XIV i XV duchacy zbudowali ceglano-kamienny kościół św. Krzyża z pojedynczą wieżą. W pobliżu stanęły zabudowania szpitalne. Dwa skrzydła szpitala połączone kościołem św. Ducha tworzyły kąt rozwarty w kierunku dzisiejszej ulicy Basztowej. W osobnych zabudowaniach siostry duchaczki zajmowały się matkami w połoгу i dziećmi, często porzuconymi. Osobny oddział dla żaków i uczniów szkół parafialnych – zwany szpitalem scholarów – utworzono w domu na rogu dzisiejszych ulic Szpitalnej i św. Marka. Szpital ten od 1460 roku podlegał Radzie Miejskiej, a jego patronem został św. Roch. W 1528 roku pożar tej części miasta zniszczył zabudowania kościołów św. Krzyża i św. Ducha wraz ze szpitalami. Miasto wsparło odbudowę, lecz w zamian uzyskało nadzór nad szpitalem św. Ducha. W tym okresie szpital św. Rocha rozbudowano o renesansową oficynę, natomiast na fasadzie zawieszono drewnianą rzeźbę Chrystusa Ukrzyżowanego, z którą związana jest nazwa budynku – Dom pod Krzyżem.

W 1783 roku zakon duchaków uległ kasacji. Szpital św. Ducha jako instytucja miejska zachował jednak swoją funkcję aż do roku 1879. W 1888 roku władze miejskie zdecydowały o wyburzeniu średniowiecznego szpitala wraz z kościołem św. Ducha. Nie zmienił tej decyzji nawet Jan Matejko, który w proteście zrzekł się honorowego obywatelstwa miasta. W 1891 roku rozebrano liczące setki lat mury. Pozostała jednak po nich pamiątka w postaci nazw: ulicy Szpitalnej, placu św. Ducha. Podczas prac remontowych odnaleziono także ślady ludzkich szczątków – pozostałość przyszpitalnego cmentarza zlokalizowanego w tym miejscu.

21 października 1893 roku otwarto nowy gmach teatru miejskiego według projektu Jana Zawiejskiego. Architektura teatru wpisana jest w styl właściwy tego rodzaju budowlom w innych miastach Europy, nawiązując zwłaszcza do bryły i sposobu dekoracji opery paryskiej. Sam budynek jest jednym z najpiękniejszych i najczęściej fotografowanych obiektów Krakowa. Teatr miał początkowo nosić imię Aleksandra Fredry, którego popiersie znajduje się na wprost wejścia głównego. W 1909 roku zdecydowano jednak, że patronem teatru będzie Juliusz Słowacki. Teatr działa nieprzerwanie od roku 1893 i jest jedną z najświetniejszych i najbardziej zasłużonych polskich scen. Jego fronton zdobi napis: „Kraków narodowej sztuce”.

Na początku XX wieku plac stał się reprezentacyjną częścią Krakowa. Przy ulicy Szpitalnej 30 mieścił się hotel Karola Pollera, po rozbudowie w 1910 roku cieszący się renomą jednego z najlepszych w mieście. W kawiarni naprzeciw Teatru Miejskiego spędzała czas bohema artystyczna epoki ze Stanisławem Wyspiańskim na czele. Artyści działali również w dawnym szpitalu św. Rocha. W okresie międzywojennym mieściła się tu siedziba związku plastyków, a od 1933 roku teatru awangardowego Cricot. W roku 1945 budynek przeszedł w posiadanie Muzeum Historycznego Miasta Krakowa: w 1969 roku urządzono tu Muzeum Teatralne.

W latach 1929-1952 część placu służyła jako dworzec autobusowy obsługujący połączenia do podkrakowskich miejscowości. Dla pasażerów zbudowano pawilon dworca mieszczący kasy, poczekalnię i bufet. Na słupach przy stanowiskach autobusowych umieszczono zegary, na których podawano godzinę odjazdu. W kolejnych latach, po wyburzeniu dworca, funkcjonował tu parking, z którego chętnie korzystali przyjeżdżający do Krakowa turyści.

Rok 2020 to kolejna przełomowa data w dziejach placu św. Ducha. To rok jubileuszu 800-lecia sprowadzenia do Krakowa zakonu duchaków oraz rewitalizacji południowej części placu, który staje się atrakcyjnym miejscem spędzania wolnych chwil w otoczeniu zabytkowej architektury i zieleni; ma nie tylko nawiązywać do swoich dawnych funkcji, ale także w niczym niezakłócony sposób rozwijać unikalną oś widokową na piękną fasadę Teatru im. Juliusza Słowackiego.

HISTORIA PLACU ŚW. DUCHA

XIII-XVII w.

likwidacja przez władze austriackie szpitala oraz cmentarza

XVIII w.

funkcjonowanie szpitala oraz cmentarza Zakonu Ducha Świętego

1902 r.

pomysł budowy nowego ratusza – odzwierciedlenie ogólnej idei urządzenia nowego centrum miasta w połowie drogi między Rynkiem Głównym a dworcem kolejowym

1926 r.

powstanie placu manewrowego, a następnie modernistycznego budynku dworca autobusowego, których cechami charakterystycznymi stały się nawierzchnia z podziałem szachownicowym oraz zegary wskazujące godziny odjazdów autobusów

1957 r.

przeniesienie dworca autobusowego na ul. Pawią, wyburzenie budynku dworcowego i utworzenie na jego miejscu parkingu samochodowego

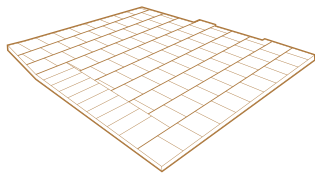
2020 r.

rewitalizacja placu św. Ducha uwzględniająca historyczne elementy zagospodarowania, m.in. nawierzchnię, miejsca postojowe oraz zegary z aktualnym czasem w miastach partnerskich

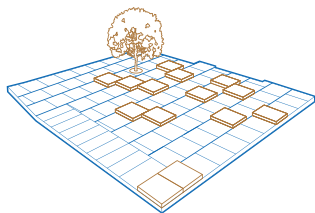
ZAŁOŻENIA REWITALIZACJI

NAWIERZCHNIA

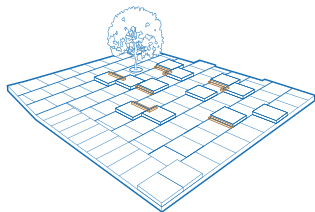
Koncepcja układu nawierzchni opiera się źródłowo na idei, jaka przyświecała XX-wiecznym projektom. Taki sposób urządzenia nawierzchni wpisywał się w generalną zasadę komponowania przestrzeni poprzez wprowadzenie podziałów szachownicowych. Miejsce asfaltowego placu zastąpi elegancka nawierzchnia z płyt granitowych i kostki porfirowej wypełniona przepuszczalną fugą.

ZIELEŃ

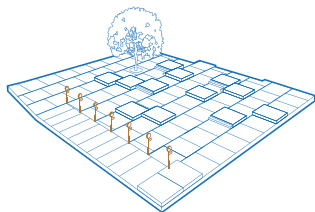
Na placu pojawiają się zielone kwatery tworzące zapachowy ogród różany. Posadzonych zostanie ponad 300 róż wielkokwiatowych, w dziesięciu intensywnie pachnących odmianach. Kwatery zostaną wypełnione również ok. 1000 zimozielonych cisów pospolitych. Po uwzględnieniu uwarunkowań przestrzennych, m.in. w związku z koniecznością zachowania osi widokowych na Teatr Słowackiego, na placu – w jego wschodniej części – posadzony zostanie dąb szypułkowy, stanowiący dominantę nowo wykreowanej przestrzeni.

MAŁA ARCHITEKTURA

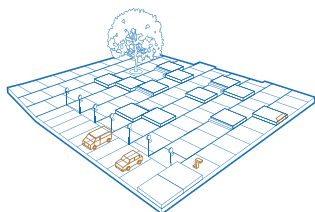
Rewitalizacja placu uwzględni montaż specjalnie projektowanych ławek wpisujących się nie tylko w charakter tego unikatowego miejsca, ale również dostosowanych do potrzeb najstarszych. Drewno, które zostanie użyte do ich produkcji, posiadać będzie szczególnie certyfikat FSC świadczący o pochodzeniu z obszarów, gdzie gospodarka leśna prowadzona jest w sposób środowiskowo odpowiedzialny.

HISTORIA

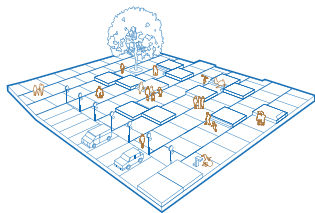
Charakterystycznym elementem dworca autobusowego i placu manewrowego, który znajdował się w tym miejscu około 100 lat temu, były usytuowane na niewysokich słupach tablice z informacjami o czasie i kierunku odjazdu autobusów. Historyczny kontekst miejsca zostanie podkreślony poprzez zamontowanie siedmiu zegarów ulicznych wskazujących aktualny czas w miastach partnerskich Krakowa i oddzielających jednocześnie płytę placu od płyty parkingu.

UDOGODNIENIA

Rewitalizacja placu ma na celu nadanie mu nowych funkcji dostosowanych do potrzeb wszystkich potencjalnych użytkowników. Zlokalizowany w północnej części placu źródłowski ma być łatwo dostępny dla osób niepełnosprawnych. Będą mogły z niego korzystać również spragnione latem zwierzęta. Dodatkowo tablica edukacyjna umieszczona przy głównym ciągu ul. Szpitalnej informować będzie, w języku polskim i angielskim, o historii placu.

LUDZIE

Główną ideą projektu jest odzyskanie zaniedbanego placu znajdującego się w ścisłym centrum Krakowa i stworzenie w tym miejscu reprezentacyjnej przestrzeni publicznej łączącej aspekty historyczne ze współczesnymi rozwiązaniami projektowymi.

KRAKOWSKI DZWON GWAŁTOWNY

Najbardziej rozpoznawalną melodią w przestrzeni Rynku Głównego w Krakowie jest hejnał mariacki. Od wieków melodii tej wtórują jeszcze inne dźwięki, także bardzo charakterystyczne. Są nimi odgłosy dzwonów. Ich wspólnototwórczą funkcję doskonale oddaje łaciński zwrot „Sub una campana”. Oznacza on przynależność do danej społeczności, podleganie tym samym prawom i przywilejom, wyznawanie tych samych wartości: życie – dosłownie – „pod jednym dzwonem”.

Bicie w dzwony na alarm (na gwałt) było dźwiękowym obwieszczaniem niepokoju lub trwogi. W wielu miastach istniała osobna kategoria dzwonów, zwanych „gwałtownymi”. Także miasto Kraków posiadało taki dzwon. Dzwon gwałtowny zawieszony był na wieży wyższej kościoła Mariackiego (ta wieża uważana była za miejską strażnicę, wieża niższa pełniła rolę dzwonnicy). Jego odlanie nastąpiło około 1378 roku, a w roku 1681 dzwon został ściągnięty z hejnalicy i przetransportowany saniami pod Wieżę Ratuszową. Architekt i budowniczy Piotr Beber zainstalował go w hełmie tejże wieży. Od tej pory dzwon zaczął funkcjonować jako cymbał zegarowy. Zegar ratuszowy od początku XVIII wieku był głównym czasomierzem publicznym Krakowa.

Wraz z postępującym na świecie w XIX wieku procesem ujednoczenia czasu, Kraków wszedł w orbitę czasu strefowego. Stało się to 6 grudnia 1891 roku.

Przestrzeń Rynku Głównego w dziewiętnastowiecznym Krakowie była silnie udźwiękowiona. Hejnałowi oraz dzwonom zegarowym kościoła Mariackiego z jednej strony Rynku wtórował dźwięk cymbałów zegarowych Wieży Ratuszowej z drugiej strony placu. Czas odgrywania hejnału oraz wybijanie godzin na zegarze ratuszowym były ze sobą powiązane, starano się o ich synchronizację i punktualność.

Do chwili obecnej nie udało się ustalić dokładnej daty, kiedy dzwon przestał bić, choć wciąż znajduje się na Wieży Ratuszowej. Wiemy, że bił na pewno w latach 60. ubiegłego stulecia. Obok niego zawieszony jest drugi, mniejszy dzwon, który prawdopodobnie wybijał kwadransy.

Dziedzictwo niematerialne, do którego należy miejska fonosfera, uzależnione od pamięci i nadanego mu przez społeczność znaczenia, jest efemeryczne i często zanika bez (roz)głosu. Zadaniem dzwonu, zwłaszcza gwałtownego, jest bicie! Niech więc bije ku pamięci, z okazji wyjątkowych dla miasta wydarzeń: radośnie, chwalebnie, dostojnie. Niech uczci też przypadającą w tym roku 500. rocznicę odlania dzwonu Zygmunt.

W Krakowie, „mieście starych dzwonów”, mamy przywilej wsłuchiwania się w metaliczny dźwięk tych instrumentów. W rocznicę 750-lecia lokacji Krakowa w roku 2007 publiczność zgromadzona na Rynku Głównym doświadczyła rażącej mocy 25 dzwonów, które zagrały symfonię prof. Marka Stachowskiego *Campanae Cracovienses*. Krakowskie dzwony pozwoliły wtedy i pozwalają nadal „usłyszeć dziedzictwo kulturowe Krakowa”.

Autorzy tekstów:

Agata Mierzyńska
Filip Paruzel
Andrzej Szoka
Katarzyna Winiarczyk
Krzysztof Żwirski

Korekta tekstów:

Grzegorz Słęcz

Opracowanie graficzne:

Filip Paruzel

Urząd Miasta Krakowa
pl. Wszystkich Świętych 3-4
31-004 Kraków